

Eskimoerne – alle menneskers oprindelse i fortid, nutid og fremtid

Af Ole Høiris

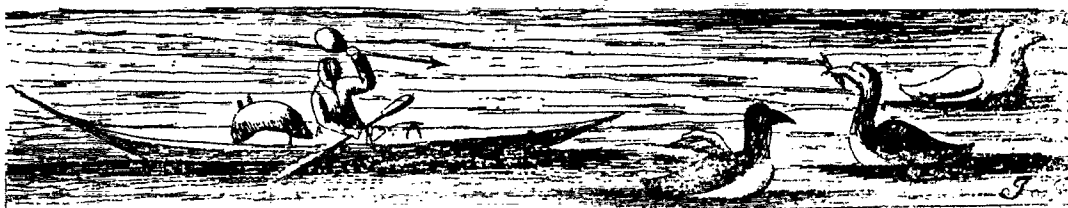
Grønlænderne eller eskimoerne blev først efter Hans og Niels Egedes beskrivelser i 1730'erne og 1740'erne så kendte i Europa, at de blev inddraget i de europæiske oplysningsfilosoffers konstruktioner af den menneskelige udvikling. Et tidligt eksempel herpå er Jens Kraft, der i sin bog *Kort Fortællning af de Vilde Folks fornemmeste Indretninger, Skikke og Meninger til Oplysning af det menneskeliges Oprindelse og Fremgang i Almindelighed* fra 1760 brugte Egede's beskrivelser af grønlænderne sammen med en række beskrivelser af amerikanske indianere til at demonstrere de tidligste former for menneskets verdslige eksistens og udvikling.¹

Forud for 1700-tallet var eskimoerne kun meget sporadisk beskrevet i en række rejseberetninger fra forsøg på at trænge gennem de arktiske områder til Østen eller fra hvalfangsten i de arktiske farvande. Blandt Europas tænkere var de grønlandske forhold derfor primært kendt fra Isaac de la Peyrère, der på grundlag af samtaler med Ole Worm og nordbosagaerne i 1663 udgav *Relation du Groenland*, en bog der i løbet af få år udkom på en lang række sprog.² La Pey-

rère var på dette tidspunkt en kendt og kontroversiel person, fordi han i 1655 i Amsterdam havde udgivet et skrift *Systema theologicum ex prae-Adamitarum hypothesis*, hvori han havde betvivlet, at alle mennesker stammede fra Adam. Således skulle de vilde folk være skabt på den 5. dag sammen med dyrene og dermed ikke have del i syndefaldet, hvorfor de bl.a. ikke skammede sig ved at være nøgne og ikke fødte med smerte.

Det var således ikke meget, man konkret vidste om eskimoerne og grønlænderne i renæssancen og den tidlige oplysningstid. Men alligevel blev eskimoerne i en meget populær bog fra begyndelsen af det 18. århundrede fremstillet som det centrale folk, hvorfra stort set alle andre folk i verden stammede, eller måske rettere, de grønlandske farvande blev stort set alle menneskers fødested, og eskimoerne det seneste eksempel på de nyfødte mennesker.

Ole Høiris er etnograf og leder af Center for Kulturforskning, Det humanistiske Fakultet, Aarhus Universitet.

Udsnit af illustration i Hans Egedes Relationer fra Grønland 1721-36. MOG bd. LIV, København 1925.

Telliamed

I perioden 1692 til 1718 forfattede den franske diplomat og filosof Benoît de Maillet (1656-1738) tre fiktive samtaler med en indisk filosof. Værket, der først og i stærkt omarbejdet form udkom i Amsterdam 10 år efter De Maillets død, fik titel efter forfatterens navn stavet bagfra: »Telliamed« med undertitlen: »Samtaler mellem en indisk filosof ved navn Telliamed og en fransk missionær om havets formindskelse, jordens dannelse, menneskets oprindelse osv.«³ Disse fiktive samtaler skal have fundet sted i Cairo i årene 1715 og 1716. De skulle være blevet nedskrevet i 1724 af missionæren og derefter sendt til en af hans venner.

På trods af at *Telliamed*, som det vil fremgå, var et meget kontroversielt værk og også blev stærkt kritiseret, blev det også meget populært. Efter udgaven fra Amsterdam fra 1748 fulgte i 1749 det andet og reviderede oplag, der blev udgivet i Schweiz, i 1750 udkom to engelske oversættelser, og i 1755 udkom en tredje revideret udgave af den første – nu med to forskellige forsider. En amerikansk udgave fulgte i 1797. Det karakteristiske ved de første udgaver var, at udgiveren, J. B. la Mascrier, ændrede på teksten både i forhold til noter fra De

Maillet og i forhold til sin egen mening, således at de mest kontroversielle synspunkter blev modificeret eller helt fjernet. Derfor er det først med den engelske udgave fra 1968, at De Maillets oprindelige og fuldt gennearbejdede tekst er blevet publiceret i sin helhed.

Kernen i De Maillets tænkning er, at der er mange verdener, og at disse bevæger sig evigt mellem den lyse fase, hvor de er sole, og den mørke, hvor de er kolde, tørre og livløse planeter. I dette forløb ser han tilstanden på jorden som en mellemfase, hvor vandet, der tidligere har dækket hele kloden, fordampes mere og mere, så havet synker med en hastighed af tre tommer pr. århundrede, og i og med havenes tilbagetrækning opstår kontinenterne. Dette, at havet tidligere har dækket det hele, bevises af de fossile fisk, man finder højt oppe i bjergene. Og at havet langsomt har trukket sig tilbage, ses af de skibsvrag, som findes ved udgravninger på land, samt af de tidligere havnebyer, som man i dag finder langt inde i landet. Ifølge De Maillet var det i de lavvandede dele af havet i sedimenterne fra de eroderede bjerge, hvor lyset fra solen kunne komme til, at dyr, planter og mennesker opstod af små, usynlige livsfrø, der svævede rundt overalt i universet,

og som voksede frem, hvor forholdene var til det. I de lavvandede sedimentaflejringer var forholdene optimale for disse livsfrø, så efterhånden frigjorde livsformerne sig af havbunden og svømmede rundt. Med havets stadige tilbagetrækning skete der yderligere en transformation til en landlig tilværelse af disse livsformer, hvad enten det var planter, dyr eller mennesker.

Verdens og menneskets tid

De Maillet havde med disse synspunkter udfordret en række af de centrale sandheder, man på den tid havde etableret med en sådan fasthed, at det kunne være forbundet med livsfare at modsige dem. F.eks. mente De Maillet, at bevægelsen mellem den lyse og den mørke tilstand var evig, samt at det kredsløb, som planeterne her indgik i, kunne tage ca. 5 milliarder år. Det var godt nok et synspunkt, der kunne løse det ældgamle kristne problem med varigheden af Guds eksistens, det vil sige om Gud havde eksisteret evigt eller var tidslig. Problemet med dette var, at havde han eksisteret evigt, måtte han før skabelsen af verden have været ufuldkommen, da der i skaberværkets fuldkommenhed og dermed Guds fuldkommenhed indgik den skabte verden. Men en guddommelig ufuldkommenhed var en ugudeligt tanke. Og mente man, at der havde været en tid uden Gud forud for skabelsen, var man på kanten af et ateistisk synspunkt. Det var således ikke noget ringe problem, De Maillet herved kunne tilbyde en løsning på.

Også hvad menneskets alder angik,

fremsatte De Maillet synspunkter, der ville have sat en brat stopper for hans karriere og måske hans liv, hvis de var blevet kendt, mens han levede. Ud fra en beregning af vandets formindskelse bestemte han nemlig mennesket til at være flere millioner år gammelt, og det skete i en tid, hvor jordens skabelse var blevet fastlagt til et sted mellem 4000 og 6000 før Kristus, alt efter om man foretog beregningerne på grundlag af den hebræiske udgave eller den græske oversættelse *Septuaginta* af *Det gamle testamente*. Den mest autoriserede tidsbestemmelse stammede fra den irske ærkebiskop James Ussher (1581-1656) værk *Annales veteris et Novi Testamenti*, som var skrevet mellem 1650 og 1654. Ud fra den hebræiske udgave af *Det gamle testamente* havde Ussher bestemt skabelsen til år 4004 før Kristus, og dette var yderligere blevet præciseret af rektor John Lightfoot (1602-75) på Cambridge Universitet til den 23. oktober kl. 9 om morgenen. Hvor kontroversielt, en ældre tidsbestemmelse af skabelsen var, kan ses af naturhistorikeren Comte de Buffons (1707-88) skæbne. Midt i det 18. århundrede havde han ud fra jordens afkøling beregnet jordens alder til 75.000 år, hvad der førte til, at han efter at være blevet fordømt af professorerne på Sorbonne universitetet i Paris offentligt måtte tage afstand fra dette ugudelige synspunkt og bekræfte sin tro på de bibelske sandheder.

På sådan en baggrund er det ikke underligt, at De Maillet bruger en gammel strategi til at fremsætte kontroversielle synspunkter, nemlig at lægge dem i munden på en fremmed.

Menneskets oprindelse

I hele middelalderen og det meste af renæssancen havde der i den kristne verden ikke været nogen tvivl om menneskets oprindelse. Dengang var man i den for viden så lykkelige situation, at al viden – i det mindste al den viden, mennesket skulle have del i – var tilgængelig. Den var åbenbaret af Gud i *Biblen*. Lidt firkantet kan man sige, at det var teologiens opgave at finde disse åbenbarede sandheder frem, mens det var filosofiens opgave at udbygge kendskabet til Skaberen ved studiet af skaberværket.

Mennesket var således skabt i form af Adam og Eva, jøderne havde været det første folk, hele verdens befolkning var med syndfloden blevet reduceret til ganske få, og samtidens mennesker kunne således spores tilbage til Noahs tre sønner. Således stammede afrikanerne fra Ham (hamitterne), asiaterne fra Sem (semitterne) og nordvesteuropæerne fra Jafet. Det, der var centralt i analysen af det enkelte folk, var fastlæggelsen af den genealogiske forbindelse til Noahs sønner, idet man så herfra kunne fastlægge familieforholdene helt tilbage til Adam. Denne genealogiske bestemmelse af forholdet mellem folkene var noget, der først gav større problemer med opdagelsen af Amerika. Problemet med at gøre indianerne til en del af den gamle verdens folk blev dog løst i form af forskellige bud på indianernes oprindelse i den gamle verden, hvorfra de via udvandring gennem Asien eller Europa eller via det store ukendte sydland – Terra australis incognita – kunne være kommet til Amerika. Således mente en af De Maillets næsten samtidige, den

franske jesuittermissionær Joseph-François Lafitau (1681-1746), som i 1724 udgav *Moeurs des sauvages américains comparées aux mœurs des premiers temps*, at indianerne var efterkommere af de gamle middelhavsfolk fra før grækernes fremtrængen. De var blevet fortrængt fra den gamle verden og via Asien vandrede til Amerika. Her var de stagneret i den oprindelige tilstand, således at man nu ved studiet af indianerne fik en bedre indsigt i de antikke folk, mens man med indsigten i antikken fik en bedre indsigt i indianerne.

Først med verdsliggørelsen af den menneskelige historie i oplysningstiden blev opfattelsen af den menneskelige oprindelse delvist revideret. Oplysningsfilosofferne skulle bruge et menneskeligt nulpunkt for at kunne etablere en verdslig udvikling alene byggende på fornuftens udfoldelse. De fastholdt den bibelske skabelsesberetning og den bibelske historie frem til syndfloden eller til den babyloniske sprogforvirring som oprindelsesforklaring, da tiden for dem på trods af både Peyrère og De Maillet endnu ikke var til at bryde radikalt med den kristne opfattelse heraf. Ofte blev den kun lige nævnt – somme tider kun i en fodnote – for der var ingen idé i at fremhæve den eller forholde sig analytisk til den. Men efter det forholdsvist høje udviklingsniveau, som folkene ifølge *Biblen* havde ved afslutningen af den bibelske historie, lod oplysningsfilosofferne mennesket forfalde til et absolut nulpunkt. De var her en ren negation af samtidens europæiske livsform. Mennesket havde i denne tilstand hverken agerbrug eller dyreavl. De havde ikke byer,

religion, præster eller nogen form for materiel kultur. Nogle oplysningsfilosoffer gik endnu videre og mente, at de heller ikke havde hverken sprog eller familie. Ja enkelte som f.eks. Jean-Jacques Rousseau (1712-78) regnede menneske-
 aberne som en slags protomennesker. Det mest centrale eksempel på den oprindelige tilstand var de amerikanske indianere, hvad der skyldtes, at de amerikanske forhold lige fra opdagelsen stort set var blevet fremstillet som en negation af de samtidige europæiske forhold. Dette medførte naturligvis, at man så bort fra eller bortforklarede det agerbrug, de byer og statsdannelser og den avancerede religion med både templer og præster, man fandt i Amerika, men det var i samtiden ikke noget stort problem. Det var ikke de konkrete observationer, der var vejen til sand erkendelse, men den filosofiske fornuft.

Det var i forlængelse heraf, at Hans og Niels Egedes beskrivelser fra Grønland blev så centrale, for her fandt man i en noget mere præcis form nogle folk og samfund, som svarede til den filosofisk udledte oprindelse. Senere blev inuitfolkene så suppleret med den australske urbefolkning og de afrikanske khoisan (buskmænd) og pygmæer som samtidige eksempler på den oprindelige tilstand.

Menneskeformernes oprindelse i havet

Benoît de Maillet skrev sine betragtninger i overgangen mellem renæssancens og oplysningstidens opfattelser af den menneskelige urtilstand eller oprindelse. I lighed med megen renæssancetænkning tænkte han tiden som cyklisk, omend De Maillets perioder ikke var et ud-

tryk for en statisk tilstand, men som nævnt drejede sig om forløb over flere milliarder år. Verden havde således for De Maillet ingen begyndelse og ingen ende, samtidig med at den for de enkelte kloder eller solsystemer i en uendelighed gentog et historisk forløb fra »skabelse« til »dommedag«. I modsætning til renæssancens Aristoteles-inspirerede tænkning mente han, at der kunne ske forandringer – ikke blot i form af, at de enkelte individer f.eks. ældes og dør, men også i form af, at de enkelte arters substans kunne forandre sig. Havlevende væsner kunne således blive til landlevende, for, som han skriver, hvorledes skulle man ellers kunne forklare, at der findes planter og dyr på fjerne og isolerede øer. Og i modsætning til det typiske for renæssancens og store dele af oplysningstidens filosofi byggede han sine udsagn på empiriske observationer, på forhold i virkeligheden, i stedet for på de bibelske udsagn eller på de filosofiske udledninger.

De Maillets – eller rettere Telliameds – fremstilling af planter, dyrs og menneskers oprindelse i havet sker i den tredje konversation af de tre, den franske missionær førte med den indiske filosof. Her slås det fast, at de følgende betragtninger umiddelbart kan synes at være i uoverensstemmelse med de bibelske sandheder. Men når det kan synes sådan, skyldes det alene fejl i oversættelsen af *Biblen* fra hebræisk. Således er det forkert, når der i oversættelsen står, at Gud *skabte* verden. Det, der her ifølge De Maillet eller rettere Telliamed skulle stå, er, at Gud *formede* verden – underforstået af den substans, der allerede eksisterede. Af andre finurligheder forkla-

Illustration fra en latinsk dyrebog »Bestiarius« med over 100 farvelagte tegninger af virkelige og fantastiske dyr – blandt hvilke der findes denne havfrue. D. Kgl. Bibl., København.

rer Telliamed det, at menneskene i *Det gamle Testamente* blev meget gamle, ved at jorden dengang kun var ca. to måneder om at dreje rundt om solen. Dette forklarer også, at kineserne har en historie, der går 40.000 år tilbage. På grund af den hurtigere rotation, må ca. 1000 år i den kinesiske tidsregning omregnes til 120 af det 18. århundredes år.

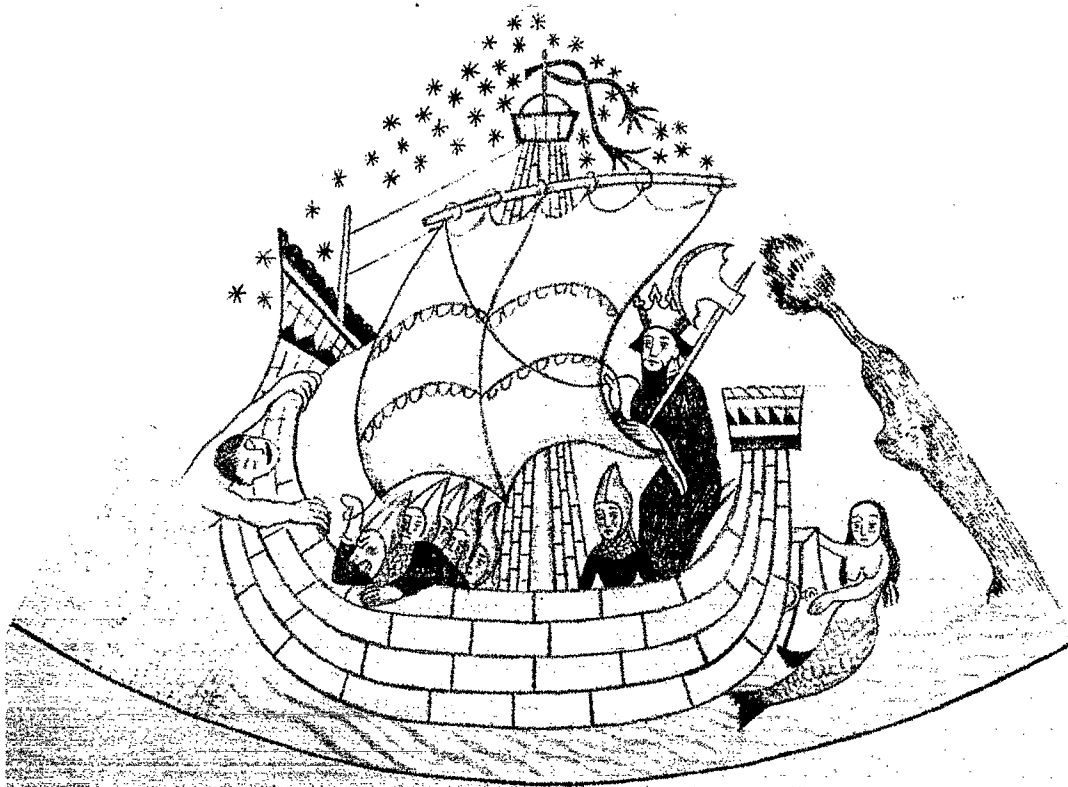
Telliamed går derefter i gang med at vise, at dyrene kommer fra havet. Overgangen fra fisk til fugl er ganske lille. Fiskene svømmer i havet, ligesom fuglene flyver i luften, rovfugle jager ligesom rovfisk osv. Mange dyr som f.eks. oddere, sæler og krokodiller lever både på land og i vand, så her findes overgangsformer. Og ser man generelt på det, så er overgangen fra larve eller puppe til sommerfugl langt større end overgangen fra vand- til landdyr. Men hvad med mennesket?

Her vil Telliamed være helt eksakt og derfor holde sig til, hvad der er blevet direkte og klart observeret, ja endog ob-

serveret så tæt på, at der ikke kan herske tvivl om observationerne.

Først drejer det sig om havfruer og havmænd. En havmand og en havfrue blev set ved den ægyptiske kyst den 18. marts år 592 en time før solnedgang, hvad der fremgår af en underskrevet beretning, som blev overleveret til kejseren i Konstantinopel. Et andet eksempel er den arabiske naturhistoriker, Casvini eller al-Qazwini (ca. 1203-83), som i værket *Cosmografien* beretter om en lille havfrue, der i 842 blev fundet i en fisk. Men også fra senere tider er der eksakte observationer, således fra Holland efter en oversvømmelse i 1430, ja den portugisiske konge havde i det 17. århundrede nogle i et bassin, hvor de opholdt sig under vand i over tre timer.

Men det helt centrale bevis finder Telliamed i en beretning fra et engelsk skib, der havde været på hvalfangst ved Grønland. Meget langt fra kysten – 150 leagues (ca. 700 km) – blev skibet omringet af mellem 60 og 80 mennesker i både, der stort set beskrives som kajaker. Mandskabet på skibet forsøgte at fange dem, men bådene, som havde to årer, forsvandt ned under havoverfladen, og dukkede ikke op igen resten af dagen. Der var dog én, der havde brækket den ene åre, hvorfor han ikke kunne dykke, og han fangede man. Han levede i 20 dage på skibet uden hverken at spise eller tale, men sukkede hele tiden, mens tårerne konstant strømmede fra hans øjne. Han var formet som et menneske, havde langt skæg og hår, men fra hofte og ned til fødderne var han dækket af skæl. Båden på 2-3 meters længde var lavet af sælskind med ribber og et

Kalkmaleri fra Vallensbæk kirke udført i perioden 1450-80. En havmand og en havfrue gør livet surt for de søfarende. Nationalmuseets arkiv.

sæde af fiskeben. Der var et hul i midten, stort nok til at en mand kunne sidde her, og her var der en slags sæk, som manden kunne sætte sig ned i. Når han gjorde det, var båden vandtæt. Denne båd kunne stadig ifølge Telliamed beskues på The Admiralty Room i Hull, hvor også skibets beretning findes.

Dette eskimoiske eksempel beviste menneskets oprindelse i havet. Bortset fra skæl på den nederste halvdel af legemet, samt det, at de var noget dummere end europæerne, så var de mennesker, men mennesker der var i stand til at ånde både under vandet og i luften. Og ud fra det faktum, at den fangede eskimo ikke

havde fersk vand i sin kajak, kunne Telliamed slutte, at de drak havvand. Bådene måtte være bygget på land på grund af træårenerne, og eskimoerne fandt vej over havet ved hjælp af stjernerne, solen og markører på havbunden. Endelig måtte det afvises, at denne mellemform skyldtes landmenneskers begyndende tilpasning til havet, for noget sådant havde man aldrig hørt om, noget Telliamed dog senere selv dementerer med en beretning om en hollandsk sømand, der efter et forlis levede mange år i havet, før han blev observeret, men afvist af det skib, han henvendte sig til.

At dette nordlige område var specielt

velegnet som grundlag for de havlevende mellemformer bekræftes ifølge Telliamed af, at man her havde fundet mange og meget store havmænd og havfruer. Således dukkede der torsdag den 8. august 1720 kl. ca. 10 en havmand op ved New Foundland, hvor han opholdt sig ved et skib i over to timer. Der var her en meget fin mulighed for at gøre detaljerede studier af vedkommende.

Telliameds fremstilling af den menneskelige opkomst måtte naturligvis harme mangen en god kristen. Som eksempel skal her alene gengives vor hjemlige Jens Kraft, der uden at have opdaget forholdet mellem titlen og De Maillets navn skrev:

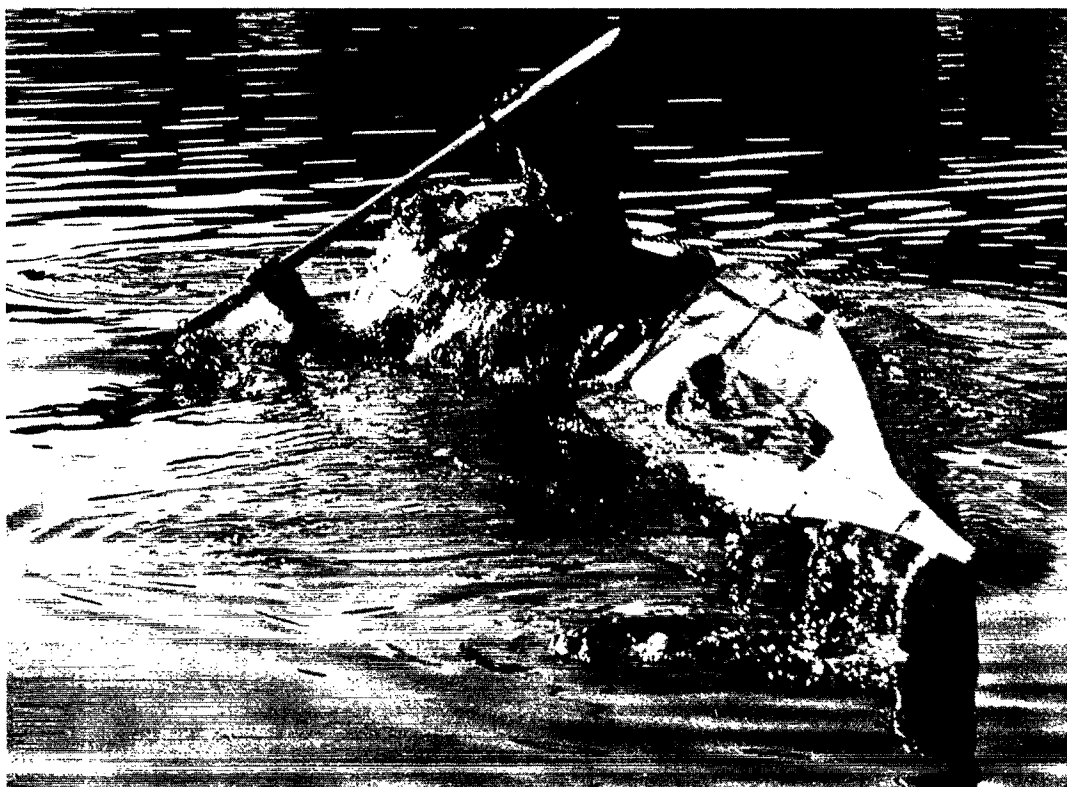
En **Tieljamed**, som ventelig meer af Spøg end af Alvor, saae i sin Indbildning Mennesket som et Søe-Dyr komme ud af Havet, og siden paa det faste Land at forandre sig og antage en langt anden Natur (tvertimod Naturens Orden, som aldrig tillader Dyr af ét Element, om det end kan leve tilige paa det andet, bestandig at forlade det det er skabt til,) kunde i den foromtalt lange Tid finde meer end Leiligheder nok for at see ved en Følge af utallige ukiendelige Afvexlinger sit Dyr efter omskiftet Element endelig at vexle Natur og af et ufornuftigt ved tusende besynderlige Gisninger, omsider at blive et Menneske. Men uden at røre ved en Mængde af Ting, som i Anledning af det allerede sagte kunde anføres; er det fuldkommen nok for at bevise, hvormed man arbejder til forgieves i at op-

tænke deslige besynderlige Meninger om Menneskets Oprindelse, naar man overlægger; at det, saavelsom alt øvrigt, i hvor lang en Omvei og Følge af Afvexlinger man end søger i en spillende Indbildning, dog tilsidst uimodsigelig maa finde sin første Oprindelse i en Skabelse, og i en Skabelse, som haver givet det Formuer til at blive fornuftigt, siden det foranderlige i Tingene aldrig kan forstaaes af det der er i Tingene selv.⁴

De menneskelige overgangsformer

Da det ikke er fuldt færdige mennesker, der stiger op fra oceanerne, må der ske en videreudvikling på landjorden. Også dette bekræftes af konkrete observationer, idet man ifølge Telliamed har ganske troværdige beretninger om sådanne mennesker. Således er der fra bl.a. hollandske kilder udsagn om mennesker, der ikke kan tale. F.eks. havde hollænderne i New Guinea fanget to såkaldte »Orang-outang«. De lignede fuldstændig mennesker og gik på to ben ligesom os. Men de havde pels. De kunne sige lyde, men de kunne ikke tale, så selv om de måske ikke helt var mennesker, så var de heller ikke dyr. Et studium af disse dyr var muligt i Paris i 1720, hvor en sådan »orang-outang« blev udstillet, og Telliamed mener, at hvis et »orang-outang« par formerede sig i Europa, så ville afkommet nok i løbet af en til to generationer lære at tale, ligesom de ville komme til at se ud som andre europæere.

Af andre overgangsformer – nu tættere på mennesket – nævner Telliamed folk med haler. Dem er der temmelig mange af, men årsagen til, at man ikke

Omtrent sådan må de engelske hvalfangere have oplevet de grønlandske kajakmænd. Denne fanger fra bygden Nuussuaq nord for Upernavik dukkede dog heldigvis op til overfladen efter få sekunder. Foto: Keld Hansen 1969.

ser dem så tit, er, at de skjuler halen med deres tøj. I Tripoli havde Telliamed set mange af dem, fordi de her var eftertragtede som slaver, idet de var meget stærke. Normalt var de også meget behårede. Men når de blandede sig med os, forsvandt såvel deres hale som deres pels og styrke.

At omgivelsernes indflydelse dog ikke kunne forandre alt eller alle, giver Telliamed også eksempler på, uden at han dog diskuterer, hvorfor der er denne forskel. Et eksempel er en mellemform, som består af mennesker uden skæg og hår såsom de amerikanske indfødte, bortset fra eskimoerne. Disse folk for-

blev uden hår og skæg, selv om de blev transporteret til Europa, ligesom europæere i Amerika bevarede deres hår og skæg, selv efter 200 år i Amerika. Dette problematiserer, at alle mennesker kan have fælles oprindelse. F.eks. sætter Telliamed spørgsmålstegn ved, om de forskellige arter af sorte folk skulle kunne stamme fra de hvide? Eller om giganterne, som man havde fundet mange af ved Ildlandet, og hvoraf enkelte havde været i Frankrig, kunne stamme fra de samme som os? Svaret var, at disse folk tilhørte forskellige arter, som nok var samme »genus«, fordi de kunne få børn sammen, men det betød ikke, at de havde

I Peder Hansen Resens grønlandsbeskrivelse hedder det, at David Danell på sin tredje rejse i 1654 ved Godthåbsfjordens munding »fant megenn fisch ved en grunn lige ud for Balrevier, och saae de sammenstedts een hauffrue med Widslagenn haar och deilig. – Disse to havfruer stammer dog fra W. E. Parry: »Journal of a Second Voyage for the Discovery of a North-West Passage«. London 1821.

samme afstamning. De måtte stamme fra mange forskellige arter af havmænd og havfruer.

Stedet for skabelsen af det landlevende menneske
Herefter forsøger Telliamed at bestemme, hvor i verden denne overgang fra hav til land kunne ske. Det måtte ifølge Telliamed have været meget vanskeligt i de varme områder af verden, for her var overgangen mellem koldt hav og varm, tør luft for brat. Det ser man også ved, at havmænd og havfruer, der fanges i de varme områder, hurtigt dør. I nord og syd derimod er der meget fugt og tåge i luften, og luften har ofte den samme temperatur som havet. Derfor er det mest sandsynligt, at det er her, overgangen fra hav til luft er sket, og det er her, denne transformation stadig foregår, som man så det med de eskimoer, der forsvandt ned under havets overflade. Fra disse polare egne har de nye mennesker så kunnet sprede sig over hele jorden via de kølige bjerge med fugtig luft, hvor de har måttet opholde

sig, indtil deres lunger var blevet udviklet til at kunne ånde i varm og tør luft. Og ligesom for menneskene sker overgangen fra hav til luft også for dyrene i nord. Dette ses af, at der her er langt flere fisk, sødyr, fugle og landdyr end i de tempererede og varme dele af verden.

Skabelsesberetningens status

På denne baggrund var Telliamed nødt til at forholde sig til den bibelske skabelseshistorie, og for at gøre det, tager han udgangspunkt i folkenes egne oprindelsesforklaringer. Alle folk mener at være opstået der, hvor de nu befinder sig, og ingen af dem har lokale beretninger, der henviser til Noah eller hans sønner, ligesom de heller ikke kender noget til syndfloden. Hvis den havde været der, var der ingen tvivl om, at den ville være blevet husket. Dertil kommer, at der ikke findes optegnelser om syndfloden hos ægyptere, kinesere, grækere eller latinere, selv om deres skrifter går tilbage fra før syndfloden. Syndfloden må således have været en lokal over-

svømmelse, som er blevet overfortolket. Og dertil kommer, at Noahs tre sønner ikke på det forholdsvis begrænsede antal år, der er gået siden syndflo- den, har kunnet formere sig til Asiens store folkemængder. Og også babelstår- net tager Telliamed afstand fra. Hvis Gud havde villet straffe menneskene, så havde han blot kunnet sende pest eller anden sygdom. Og dertil kommer, at folk ikke lige på en gang kan glemme deres sprog. Der er således store proble- mer med den bibelske skabelsesbe- retning, problemer som vel ikke kun kan tilskrives oversættelsen.

Men hvorfor husker folk så ikke, at de stammer fra havet. Her kunne den sam- me argumentation, som gjorde op med den bibelske historie, ramme De Mail- lets egen oprindelsesidé. Men det sker ikke, for årsagen til den manglende hu- kommelse er ifølge Telliamed, at men- neskene, da de forlod havet, var dumme og uden nogen fornuftsevne. Dertil kom, at de havde vandret i meget lang tid, boet i huler osv. før de udviklede sprog og var i stand til at udveksle ideer. De havde således glemt alt om havet, både da de endelig fik evnen til at tale, og da de langt senere kunne skrive. Dette be- kræftes af, at man stadig ser mange vilde folk, der knap nok kan tale, og at endnu flere, ja næsten alle de vilde folk i Afrika og Amerika ikke kan skrive. Så da men- nesker begyndte at kunne tænke og for- mulere sig, hvad var da mere naturligt, end at de forestillede sig, at de var vok- set op af jorden for 2-3000 år siden der, hvor de nu boede, sådan som næsten alle nationer forestillede sig det.

Telliamed går derefter videre med at

sandsynliggøre sin tese om oprindelsen i vand med argumenter som, at børn lever fostertilværelsen i vand, hvor de trækker vandet, ligesom de senere trækker vej- ret, at det nymodens instrument mikro- skopet har vist, at den menneskelige hud består af skæl af samme slags som på en karpe, at vand virker helbredende på mennesker og fremmer frugtbarheden, ligesom det giver styrke, når man er træt osv. Men dertil kommer, at transforma- tionsprocessen i det arktiske og det ant- arktiske stadig foregår og kan observe- res, selv om det tager tid. Som indirekte bevis henviser Telliamed til den rå og meget vilde natur, man finder hos ind- byggerne – dyr såvel som mennesker – i de kolde områder. Det viser, at de lige er skiftet fra vand til land. I Ildlandet ser man det også i form af, at de nye men- nesker ikke har noget sprog. De forstår, hvad man siger til dem, men da de ikke har nogen stemme, kan de ikke selv tale, før der er gået nogle generationer. Det manglende sprog kan dog også have an- dre forklaringer. I Afrika finder man folk uden sprog, hvad der kan skyldes, at de for ikke ret længe siden er kommet op af havet, men det kan også skyldes, at de oprindeligt var så primitive, at de endnu ikke havde lært at udtrykke lyde korrekt, eller måske, at de havde en na- turlig defekt i taleorganerne. Og måske kan de først få sprog, når de blandes med andre folk, der har sprog. Således finder man ifølge Telliamed mange ek- sempler på, at aber først ved blanding med mennesker får et sprog, hvorefter de kan udvikle sig til at blive som os, no- get som man også har iagttaget ved af- kom efter bjørne og mennesker.

Mellem renæssance og oplysningstid

De Maillet udtrykker i sine refleksioner på en måde både elementer af renæssancens tænkning og af oplysningstidens. I mange af renæssancens beretninger fra fjerne egne indgår beskrivelser af forskellige former for monstre, og disse monstre blev betragtet som skabninger, der forbandt mennesket med dyrene i Guds uendelige skaberværk. Kernen i denne tanke var ideen om en eksistenskæde, der forbandt hele skaberværket fra den laveste sten i den ene ende til Gud selv i den anden, det vil sige alt eksisterende, i en hierarkisk kæde. Og da Skaberen var fuldkommen, måtte skaberværket også være fuldkomment. Derfor kunne der ikke være huller eller ske ændringer i skaberværket i tid, uden at dette ville sætte spørgsmålstegn ved skaberens fuldkommenhed, da skaberværket i så fald på et tidspunkt måtte have været mere fuldkomment end på et andet. Derfor var modellen tidløs, hvad enten denne tidløshed blev udtrykt som en fundamental stabilitet eller som konstante cykliske forløb.

I eksistenskæden befandt mennesket sig i midten som den højeste form på det fysiske område, men som den laveste på det åndelige. Over menneskene og mellem menneskene og Gud stod beboerne på de ydre planeter og englene, som befandt sig tættere på Gud og på et højere åndeligt niveau. Men blandt de jordiske væsner var mennesket det eneste med ånd. Mennesket befandt sig således i skæringsfeltet mellem det materielle og det åndelige. Hierarkiseringen af dyr, monstre og de vilde folk, man i den periode »opdagede«, drejede sig derfor om at placere disse i dette skærings-

felt mellem det fysiske og det åndelige. Det er derfor, man ofte hæftede sig ved de amerikanske indianeres manglende skæg – et tegn på en manglende fysisk udvikling – og det er derfor, man havde de mange overvejelser over disse folks manglende sprog, noget der igen blev betragtet som et udtryk for en manglende åndelig udvikling. Når folk således blev karakteriseret som uden sprog, var det klart, at de stod mellem dyr og mennesker i eksistenskæden.

I forhold til denne eksistenskæde er De Maillets udlægninger interessante, fordi han med sine observationer forsøger at skabe dynamiske overgange mellem eksistenskædens enkelte former, noget der indtil da var fuldstændig uhørt, og som også forblev så kontroversielt, at f.eks. Jens Kraft som tidligere vist måtte tage afstand fra det i kraftige vendinger. Hos de andre forfattere har der været aber, monstre og mennesker, men denne orden har været stabil og uforanderlig. De Maillet etablerer i forhold hertil en dynamik, der konstant fører fra den ene form over i den anden. Monstre som havmænd og havfruer bliver via den eskimoiske eksistens til mennesker. Selv menneskeaber kan blive til mennesker i løbet af få generationer, da de allerede er blevet landlevende.

Denne processuelle tilgang med forandring i tid er netop, hvad der karakteriserer oplysningstidens tænkning, hvor det som nævnt var fornuftens udfoldelsesproces, der var i fokus. Og også dette har De Maillet med. Efter tilpasningen til land og luft sker der langsomt en udvikling af den fornuft, der kommer til udtryk i først sproget og siden skriften.

Akvarel af Aron fra Kangeq. »Dengang da der kom Kablunakker til Godthåb, levede der på Pisuffik en stor angakok ved navn Imaneq.« Han mødte på havet en havmand, der straffede ham for tabubrud. Imaneq blev skåret i småstykker, men havde dog kraft til at nå land i hel skikkelse.

Og hermed er vi fremme ved det sidste og vel største problem, De Maillet får løst. I debatterne om de nyopdagede folks menneskelige status var der ét væsentligt argument imod eksistenskædens fuldkommenhed i form af kontinuitet mellem skabningerne, nemlig at Gud i sin fuldkommenhed ikke skabte ufuldkomne mennesker. Derfor var de nyopdagede mennesker, monstrene osv. alle enten ikke mennesker, det vil sige dyr, eller også Adams efterkommere. Og ved at gøre alt fra monstre som havmænd og havfruer over menneskeaber og giganter og videre over »vilde og rå folk« til samtidens mennesker til resultatet af de samme livsfrø, blot udviklet i overensstemmelse med skaberværkets evige cyklus og ud fra skaberværkets evige

grundsubstanser, ophævede De Maillet modsætningen mellem de to perspektiver på skaberværkets fuldkommenhed.

Og i centrum af denne proces var de arktiske og antarktiske områder og dermed eskimoerne, der både kunne ånde over og under vandet.

1. Jens Krafts bog er genudgivet i 1998 med introduktion af Ole Høiris.
2. Se J. K. Møller: Isaac de la Peyrère: Relation du Groenland. Tidsskriftet Grønland 1981 nr. 6, s. 168-84.
3. Telliamed, ou Entretiens d'un philosophe indien avec un missionnaire françois sur la diminution de la mer, la formation de la terre, l'origine de l'homme etc. Engelsk udgave: Telliamed or Conversations Between an Indian Philosopher and a French Missionary on the Diminution of the Sea by Benoit de Maillet. London 1968.
4. Jens Kraft op.cit. s. 80-81.